

ROMAN PELCZAR, *Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV-XVIII w.)*, Warszawa 1998, ss. 224, 2 mapy.

W 1998 r. nakładem oficyny wydawniczej ASPRA-JR ukazała się edycja rozprawy doktorskiej R. Pelczara „Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV-XVIII w.)”. Nie jest to bynajmniej pierwsze opracowanie dotyczące prezentowanej problematyki, bowiem dla diecezji przemyskiej ob. łac. naświetlił ją ks. H. Borcz w pracy „Organizacja łacińskiej diecezji przemyskiej od XVI do połowy XVII stulecia”¹, a dla diecezji unickiej w Przemyślu – ks. Stanisław Nabywaniec². Obydwa te opracowania nie są znane Autorowi (zob. bibliografia). Prezentowana dysertacja jest jednak pierwszą całościową próbą ukazania zagadnień związanych ze szkolnictwem kościelnym na terenie ziemi przemyskiej i sanockiej w czasach przedrozbiorowych.

Opracowanie R. Pelczara ma imponującą podstawę źródłową. Autor przeprowadził kwerendę w 10. archiwach kościelnych i świeckich. Wykorzystał również szeroki wachlarz literatury przedmiotu oraz literatury pomocniczej. Publikacja składa się z sześciu rozdziałów. Autor przedstawił w nich rozwój sieci szkół parafialnych – zarówno Kościoła łacińskiego jak i wschodniego od XIV w. do 1772 r., problematykę prawną funkcjonowania szkół, kwestie związane z ich budową i utrzymaniem, funkcjonowanie kadry nauczycielskiej oraz status i życie codzienne uczniów. W ostatnim rozdziale ukazano proces nauczania i wychowania realizowany w szkołach.

Zastrzeżenie budzi jednak ukazanie funkcjonowania instytucji kościelnych w kontekście struktur ziemskich, a nie diecezjalnych. Autor zdaje sobie z tego sprawę (s. 8), więc należałoby tak sformułować temat, aby wskazać na struktury łacińskiej diecezji przemyskiej oraz takiejże eparchii wschodniej, tym bardziej, że obydwie biskupstwa obejmowały terytorialnie nie tylko ziemię przemyską i sanocką, ale wykraczały szeroko poza ich obręb.

¹ H. Borcz, *Organizacja łacińskiej diecezji przemyskiej od XVI do połowy XVII stulecia*, Lublin 1979, s. 278-296. Maszynopisy tej pracy znajdują się w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu oraz Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

² S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772-1795*, „Premislia Christiana”, t. 5 (1992/93), s. 282-288. Autor odwołuje się m.in. do stanu szkolnictwa eparchii przed I rozbiorem Rzeczypospolitej.

Omawiając prawodawstwo cerkiewne dotyczące szkół (s. 49) należałoby odnieść się do wydanych drukiem akt synodu zamojskiego (1720)³. Wartościową rzeczą byłoby również wykorzystanie ustaleń ks. W. Głowy, który przebadął szczegółowo kwestie związane z udziałem uczniów łacińskich szkół parafialnych w liturgii⁴.

Uwagi zaprezentowane w niniejszej recenzji nie przekreślają bynajmniej wartości prezentowanej rozprawy. Stanowi ona kompendium wiedzy na temat szkolnictwa kościelnego w ziemi przemyskiej i sanockiej w czasach przedrozbiorowych.

ks. Sławomir Zych

³ *Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno MDCCXX. Sanctissimo Domino nostro Benedicto pp. XIII dicata*, ed. 3, Romae 1883, s. 119. Zob. również: I. Bilanych, *Synodus Zamostiana an. 1720 (eius celebratio, approbatio et momentum)*, ed. 2, Romae 1960; T. Śliwa, *Wpływ soboru trydenckiego na uchwały synodu zamojskiego (1720)*, „Kronika Diecezji Przemyskiej O.Ł.”, R. 64 (1978) z. 3-4, s. 73-83.

⁴ W. Głowa, *Niedzielna służba Boża w kościołach parafialnych diecezji przemyskiej w pierwszej połowie XVIII wieku w świetle wizytacji biskupich*, Przemyśl 1993, passim.